

סימן קיד

בהוולו המטבעות לענין מעשר כספים

כ"ה אדר תשל"א.

מע"כ ידידי הנכבד הרב"ג מהר"ר דוב שטערנבוך שליט"א.

הנהגה בדבר היוקר הגדול שבאנחנו הוא ברור מחמת שהמטבעות הולד טובא איך הדין לענין מעשר כספים, כגון בקנה בית לפני עשר שנים כאלף פונט בענגלאנד תחת מכר אותו בשני אלפים שלענין קניית כל דבר הוא אותן שני אלפים רק כאלף ומאתים אם צריך להחשיב ריחוק רק שתי מאות כשיום היום או שצריך להחשיב לריחוק כל האלף השני. הנהגה נשאלתי מאיש נכבד שמו ר' ראובן גראס מכאן שאלה ה' לענין ריבית דכיון דההאלדרס ניוולים בכל יום וסך הריבית אינו משלים זול המעט מ"ט יהיה זה ריבית, וכל מה שהיה קונה אז בשעה שהיה היה שיהיה יותר הרבה מריבית שלקח ההדרכה מדיני ממון יש לחיובו שלם מה שהחול.

הנהגה במטבע ממש של כסף ושל זהב הוא דין להחשיב זול ויוקר בכל הפירות והדברים ולא במטבע שהוא אינו ביוקר חול כמפורש בב"מ דף מ"ד דטבעא הוא מיר דקייך שאינו ביוקר וזול, ופשוט שהוא איך בידוע שהיוקר והחול בא מצד המטבע ולא מצד הפירות, דאל"כ לא שייך לומר שהוא מיר דקייך, ודאי דחוק לומר דהוא משום דהרוב בא היוקר והחול מצד הפירות, דבשלמא פירות ממש לגבי מטבע יש מקום עוד לפרש כן, אבל זהב וכסף זה לגבי זה שהרובו בעצם הוא טבעא העידון הוא זה לגבי זה ובמי נחשב היוקר והחול שלחוד מ"ד כספא טבעא ולחוד מ"ד זהבא טבעא לא שייך זה שלענין המציאות איך הוא הרוב לא שייך לפלגיו בזה, אלא הדאי שהוא דין שמטבע נקבע להחשיבה שהוא לא ניוולה ולא נחייקה מעולם אלא החול והיוקר הוא בכל אופן בהפירות המטבע לפעמים הוא הגורם שיוולו ויתיקרו הפירות ונחשב רק גורם להשיגו בהפירות אבל הוא לא משתנה לעולם כל זמן שהוא מטבע.

הבדדשי בארתי לתורץ קרשית קצתה"ח סימן שפ"ו סק"י דאיך אמר אב"י בב"ק דף י"א האי טורח נבילה הי"ד, אילימא דבבירא שריא וזוא ואגרא שריא אריבע כי טרח בדנפשיה טרח, הא אין לחייב להמזיק כשביל

דמלכותא ללמוד בבתי ספר שלהם ובחסידי השי"ת על ישראל איכא תרשות ללמוד בבתי ספר שתחת הנהלת ישראל כשרים ויראי ה' שנמצא שאם לא יתן בתו ללמוד בב"ס כשר כהא דבית יעקב וכדומה להתחנך שם בדרך התורה והאמונה ושמירת המצות הרי יהיה מוכרח ליתן אותה לב"ס של המדינה שהוא ח"ו ללא תורה וללא אמונה, שזה מחייב גם לראות שתהיה בתו כשרה להאמין בה' ובתורתו ולקיים כל מצותיו אף בחוצאת ממון, וממילא הוא דבר שבחובת.

ועיין באר"ת סימן ש"ו סעיף י"ד שאם לא רצה האב להשתדל בהצלת בתו כשהוציאה להוציאה מכלל ישראל כיפינן ליה, אלמא רעל האב איכא חיוב ע"ז, ואף שבמ"ב בשער הציון כתב דנקט בתו משום סיפא דאי לא בעי כיפינן לו כי הוא גואלה וקרובה משמע שאינו מדין חיוב על האב אלא מחיוב שעל כל אדם בעולם ורק משום שהוא קרוב מוטל עליו אותו החיוב עצמו ברין הקרוב קרוב קודם, שמדין זה היה מסתבר שיכול ליקח מכסף מעשר, אבל תמותה חזא דפשוט דאף שלר"ל איחא בנויר דף כ"ט דליכא חיוב חינוך לבת, אין הלכה כן אלא כדוהיה פשוט שם לגמ' דחייב גם בחינוך בתו עד דהקשה אלא לר"ל אפילו בתו, וכמפורש במתני' דיומא דף ס"ב שמחנכין תינוקות להתענות ביר"כ ומפורש בגמ' שהוא גם תינוקות בנות, ועוד אף לתירוצו זה אליבא דר"ל הוא רק בחינוך מצות אבל ללמדה להאמין בה' ובתורתו ולהשמר מאיסורין ודאי הוא מחייב, ופשוט לע"ז שאף בשכר מחייב בין לבן ובין לבת, ונמצא שהוא ג"כ דבר שבחובת שאינו רשאי ליקח ממעות מעשר וצ"ע לשון שעה"צ, אבל למעשה מה שראוי לפי פרנסתו לשלם זה אינו רשאי ליקח מכסף מעשר ואם מבקשים יותר יכול ליקח המותר מכסף המעשר והוא גם בשכר למוד רבנים.

ולפי חשבון מעשר שלו ניכר שהוא מרויח פחות מכדי הוצאתו שמדינא פטור כי פרנסתו עצמו קודם לכל אדם כדאיתא ברמ"א סימן רנ"א סעיף ג' והוא למעלה יתירא ומדת חסידות ליתן המעשר לצדקה ולדחוק בחוצאת בני ביתו ודאי אין להחמיר בזה.

ידידו המברכו בכוח"ט בוכות המעשר,

משה פיינשטיין

נתקטן אצל העם עצם המחשבה שישלמו איהם סך וגם אם ישלמו הוא רק קטן מפני שחשבו תחלה ולכן ביחולין מיום ליום.

ולכאורה הוא חלוק לדינא דאם השייך של מטבעות אלו מה שקונים בזה הוא משום שהמלכות מקבלת בחשיבות מעות במסים וכדומה נעשה להם ממילא שייך בעצם שלכן כשלה אחד מעות דנייך אלו לא שייך לחייבו מדין ממון יותר, דהוא בלה פירות שצריך לשלם אותן פירות מדינא ויהיה ריבית קצוצה סאה בסאתים אף כשהחלו הסאתים ואינם שוים אלא בהסאה בזמן שלהם, אבל הוא רק במעות שלהם אחר שכבר אין משלמין בכסף והוא דהמעות אף של גיירות שלהם כשהיו משלמין בכסף וזהב לא יפטר אלא בשייך אותן דאלארין ממש, ואם נמצא דהשייך היה משום הנאמנות למלכות שישלמו איהם סך ואחרי כן נתקטן הנאמנות אולי יש לחייבו מדין ממון שישלם הלוה בערך שהיה אז השייך דהא רמי זה לאחד שלהם מחברו מאה דאלאר ונתן לו שט"ח שהיה לו על ראובן על מאה דאלאר, וכי יפטר כשיתן לו שטר של ראובן על מאה דאלאר כשהעני ראובן וספק גדול אם יגבו ממנו, ואף כשכל הלוואתו היתה שילוח לו שטר שיש לו על ראובן שהט"ז כתב בסמ"ק סק"א בסופו דאיכא ריבית בשטרות שהדין כוונתו כשישלם לו כששטר ראובן הוא באותו השייך שאם יתן לו שטר על יותר ממאה יהיה ריבית, אבל כשהעני ראובן ואין שטר שזה המאה דאלאר שכתוב שם בהשטר דהיי"ח יתחייב מדינא לשלם מאה דאלאר ואם ישלם בשטר של ראובן ודאי יצטרך לשלם בשטר גדול שישנה בטח"ז לפי מצבו של ראובן כשהעני, דהא הטעם כתב הט"ז שם דכשעלה לו השטר מלה לו על הממון ועיקר החלואה הוא הממון, נמצא שמה שהלוח לו אף כשתחלת הלוואתו היתה על שטר של ראובן הוא בהכרח על סך הממון שהיה שיה אף, שלכן פשוט דכשהעני ראובן ואין שטר של מאה שזה המאה אין זה תשלומין אלא כפי מה ששנה עתה וצריך להשלים לו עד מאה דאלאר ואם ישלם לו בשטר של ראובן יצטרך לשלם בשטר על סך יותר שישנה מאה דאלאר כשימכרוהו לאחרים, וכן הוא בלקיחת מטבעות דניירות אלו אם הוא מחמת הנאמנות למלכות שישלמו איהם סך שהוא כלות הסך שהאמינום ולאחר זמן שנקטן הנאמנות היה לן לכאורה לחייב לשלם כפי ערך השייך שהיה מתחלה.

אבל מ"מ הא בענייני תשלומין דינא דמלכותא דינא כדכתב הש"ך ביו"ד סימן קס"ה סק"ה בשם

הוצאה מהבור דהא אמר רבא הוצרך מטבע של חברו לים הגדול פטור בדף צ"ח, דיש חלוק גדול בין מטבע לחפצים דכל החפצים שבעולם שהם ביוקרא חולא הרי כפי שיוי שכר פועל להוציא תול והרבה פעמים עוד יותר, ולכן שפיר אמר אביי ובדנפשיה קא טרח דהרי בשתנבלה בבור לא שויה אלא זוזא ולא יוכל לנבות אלא זוזא ואגורא הא שויה ארבע ומנכה לו ארבע, אבל סלע שהוא מטבע שליכא בחולא ויוקרא הרי בכל מקום שנמצא הוא באותו השייך וסלע ממש כיום כמו כיבשה, ונמצא שלא הויקן מגוף הרבר בלום ורק שהפסידו מה שגרם שאינו יכול להשתמש בו עד שיצא אצלו בר אמרנא בשכר הוא רק גרם הויקן שפטור, והוא טעם ברור ואמת וכמה דברים מתורצים בגמרא בזה, חול זה הא דהיי"ח הוא בהמטבע ומ"מ נידון כלא תחול אלמא דהוא דין דמטבע הוא דבר קיין שמציאותו הוא בשייך זה ולא שייך שישנה מה.

ולכן אם היה במטבע ממש דהיי"ח אף שהחול הוא מצד המטבע לא שייך שיתחייב יותר וכשיטל יותר יהיה ריבית, וכן לענין מעשר בסמים יתחשב מה שהריח מסחורתו יותר מטבעות ריחא אף שלא יוכל לקנות בהם יותר פירות מפני שקנה במטע המטבעות דמתחלה שהיו לו, והוא ממש כמו אם יוקר הפירות היה מצד הפירות וכן נקבע שהמטבע הוא דבר קיין וכל שיעני נידון שהשינוי הוא בהפירות ולא בהמטבע, אבל במטבעות דהניירות שרק מטבעות אלו איכא במדינתנו שאין בעצמן שום שייך, ואף שייך דשטרי מלכה שהיו להם שצריכים למו שרצו להחליפם על מטבעות כסף זהב שהיו מחליפין להם ג"כ אין להם דלבד שלמעשה חויבן שאין מחליפין אותם במטבעות כסף וזהב פירשו זה ממש שאין המלכות מחייב לשלם להם בשום דבר רק ש"מ קנים במטבעות אלו של נייד שאיכא חזתם המדינה כל דבר אולי משום שהמלכות ג"כ מקבלת בחשיבות מעות בעד המסים ובעד דברים שקונים מהם הרי דהיי"ח אין מקום להתשיב זה לדבר שהיה קיין ולא יהיה ביוקר וחול, דכיון דכל חשיבתם הוא מצד שהמלכות מקבלת בחשיבות מעות הרי זה שייך להוקיר ולהחיל ענין זה דתלוי לפי אופן הצורך להמטבע לדברים שבני המדינה משלמין להמלכות וכן אף כשיש סבות אחרות לזה שקונים בעד גיירות אלו נמי שייך שיוקירו ויחלו ולא שייך שיהיה דבר קבוע וקיין בשויו מאחר דאין לו שום שייך בעצם, ואפשר שמה שקונים בעצם כל דבר אולי הוא משום דסוברים דהמלכות דהיי"ח במשך הזמן ישלמו בעדם איהם סך שלכן כשעובר עדי שנה ועוד שנה ואין משלמין כלום

לדברים האלו יש הרבה טעמים שמשנים את השייך שלהם ולא שייך לשער כחם ואם היה עדיין ריח לפי חשבון שינוי יוקר הפירות יצטרך ליתן מהם מעשר כספים. זהו מה שזלע"ד בזה.

הגני ידיו מברמי בחג כשר ושמה.

משה פיינשטיין

סימן קמו

בענין התעסקות לייסר בעיר ישיבה
ללמד לתשב"ר ולבנות מקוה מה קודם

כ"ח שבט תשכ"ט.

מע"כ ידידי הרב הגאון מהר"ר פסח ריימאן
שליט"א הרב דבראנוויק.

ובדבר הנידון מי קודם להתעסק עבודה בעיר אם לקיים ישיבה ללמד תשב"ר תורת השי"ת קדים מחמת שכלא זה ח"ו יתחנכו בבתי ספר של המדינה שהוא ללא תורה וללא מצות וללא דרך ארץ, או מקוה קדים שלא להכשל ח"ו באיסור כרת, הרי הוא פשוט שבמקום שיש מקואות כשרות לא רחוק מהעיר כתא דעליואבעט שהיא סמוכה לבראנוויק שיש שם מקוה כשרה, שתצורך לבנות מקוה בבראנוויק הוא בשביל לילי שבתות וי"ט אין להחשיב זה למכשול, דבשביל לילה אחת ואף שתי לילות אין לחוש לשומרי תורה שיכשלו באיסור החמור דכרת, וגידון הישיבה הוא ביקומה, ליכא שום ספק ושום גידון כלל בזה דענין הישיבה קדים, ואם גידון הישיבה אינו ביקומה שהיא כבר מתקיימת ועומדת אך שהוא בענין להקל על המתעסקים מעט, ונמצא שענין המקוה הוא יותר נחוץ דעכ"פ אף שאין לחוש למכשול יש להקדים לדבר מצוה, ולפעמים רחוקים נוגע זה גם לפרי' שיש מיעוט קטן דנשים שזמן העיבוד שלהן מצומצם, ולאחרים יש לחוש להתרועע שיצא ח"ו זרע לבטלה ע"ו, יש להיות המקוה קדים, ואם החששות שוין הישיבה קדים משום שהחשש שיתמעטו תלמידים הוא חשש שיעברו על כל מצות התורה החמורות ביותר כמו שבת וגם כפירה ח"ו בה' ובתורתו שלזה יש לחוש יותר, ועיקר בא"ח סימן ש"ו סעיף י"ד ובב"י ובמג"א ס"ק כ"ח כ"ט לענין הצלה מאיסורים, ומשם יש ללמוד מכ"ש

הרמב"ן דאף להסוברים דרך בעניני מסים דדמ"ד מודים בעניני תשלומין מצד שהומחת המטבע שאם דר"מ הוא שיפרעו ממטבע החדשה הוא דינא שלכן כתב שאף שבחור"מ סוף סימן ע"ד כתב הרמ"א דיש חולקין לא הביא שיטה זו ביו"ד משום שלדינא סובר הרמ"א שלכ"ע הוא במטבע דדמ"ד כהרמב"ן לבד מה שסובר בסימן שטי"ט סעיף ח' דהעיקר דדמ"ד בכל עניני ממון עי"ש בש"ך, ומאחר שנפטר מחיוב כסף הראלאים הפונטים שליו ממילא איכא איסור ריבית כשישלם לו ביותר, ואף שלא תוסר בפירוש הדין לענין ריבית כפחתו מהמטבע אלא הדין בהסיפו על המטבע שאין בו משום ריבית אבל משמע דהוא כן גם להיפך כפחתו מהמטבע שכיון שנפטר מחיובו בדמ"מ הוא ריבית כשיתן לו יותר, ופשוט דבשביל זה נקט הדין דמטבע שהוסיפו או פחתו כהלכות ריבית משום שנוגע זה גם לריבית.

וזהו לענין ריבית אבל לענין מעשר כספים הא לא שייך ענין דר"מ לענין תשלומין, ואף לא שייך גם הטעם שיש במטבעות אלו שירי ממון בעצם מה שהמלכות לוקחת אותן בחשיבות ממון למסים ולכל הדברים שמשלמים להמלכות שלענין חיוב ממון הוא רק באותן המטבעות אף שהחלו כלה פירות שהחייב הוא לשלם אותן פירות, ולענין מעשר כספים הוא תלוי בהרחה ממש ופירות שהחלו הוא הפסד ופירות שנתיקרו הוא ריח, ולכן מטבעות אלו שאיכא בוה וולא ויקרא דלא שייך להחשיבם טבעא ממש, לכן כיון שידוע לכל שהחלו הוא בהמטבעות דהגירות אין להחשיב לדיח מה שכית שקנה לפני עשר שנים היה אלף פונט בענגלאנד או אלף דאלאר במדינתנו ועתה מכר אותו בשני אלפים כל האלף שלקח עתה אלא מה ששה אלפים ההים נגר אלף המא לענין פירות, ועין בב"ק סוף דף צ"ו במטבע שהוסיפו עליו לענין חיוב התשלומין שתלוי באם החלו פירות מחמת זה הרי דשייך לברר ע"י שיוי הפירות אף על מטבע דאין בה יוקר חול אם הוגדלה וכמה הוגדלה מטבע זו לגבי הראשונה ואיפסק זה ביריד סימן קס"ב, וכ"ש הבא שאפשר לברר ע"י יוקר הפירות כמה החלו המטבעות דהגירות במשך עשר השנים שעברו, אבל מכיון שלא לכל דבר חולו הפונטים והדאלארים בשנה ונמצא שיש לאיזה דברים גם טעמים אחרים להשיגי כמחמת תרעא וכדומה צריך לשער לפי השירות שיקנים זה ביותר רוב בני"א ובדברים הנחוצים וקונים תמיד כעניני אכילה וכדומה שחן צרכי החיים ממש לחיותם, כי הדברים הגדולים כבתים וקרקעות והדברים שקונים אותם רק מהרחה גדולה שיש לאדם לא שייך לשער בהם כי